УДК 784.071.2(477.54)(092)

DOI 10.34064/khnum2-2312

Журавель-Мазеллі Ольга Вікторівна

співачка, педагог, володарка премії Марії Каллас,
солістка за контрактами Римської Опери, Опери Ла Феніче,
театру Карло Феліче в Генуї, Арени Сферістеріо в Мачераті, Карнегі Холлу
e-mail: zhuravel_o@yahoo.it
ORCID 0000-0002-7233-868X

ЛЮДМИЛА ГЕОРГІЙВНА ЦУРКАН – ЛЮДИНА І ПЕДАГОГ

*«Говорити про моє життя –
це говорити про творчість, про музику»*

Л. Г. Цуркан

Стаття присвячена висвітленню основних віх творчого шляху славетної оперної співачки і педагога, професора кафедри сольного співу Харківського університету мистецтв імені І. П. Котляревського Людмили Георгіївни Цуркан. Оперна співачка, яка створила понад 30 провідних ролей-партиї сопранового репертуару, використала власний виконавський досвід та творчі установки у своїй педагогічній діяльності, яку на постійній основі розпочала у 1976 році на кафедрі сольного співу Харківського університету мистецтв імені І. П. Котляревського.

Досліджуються питання технології, зокрема, методології розвитку вокального апарату. На конкретних прикладах аналізуються настанови у співі професора Цуркан. Працюючи над технікою, правильним диханням, Людмила Георгіївна завжди відштовхувалась у першу чергу від музики. Вона пояснювала, що дихання є засобом художньої виразності, тому воно повинно змінюватись, залежно від стилістики твору.

Наукова новизна пропонованої розвідки пов'язана із залученням серйозної джерельної бази та введенням до наукового вжитку й нетривіальним осмисленням значного за обсягом фактичного матеріалу.

Актуальність дослідження зумовлена глибоким аналізом низки практичних аспектів виконавської майстерності вокаліста та всебічним розглядом провідних засад сучасної музичної (в першу чергу, вокальної) педагогіки.

У статті використано, зокрема, спогади Л. Г. Цуркан (рукопис), записи бесід із випускниками класу Л. Г. Цуркан, відеозаписи майстер-класів і уроків професора.

■ **Ключові слова:** Л. Г. Цуркан, оперна співачка, педагог, педагогіка, голос, дихання.

Постановка проблеми. Як загартовується характер та виховується дисципліна? Як із звичайної дівчинки, що народилася у Миколаєві, що з дитинства насолоджувалася красою річок Південного Бугу та Інгулу, на яких розташоване рідне місто, виросла цілеспрямована, успішна, талановита співачка та педагог, заслужений діяч мистецтв України, професор **Людмила Георгіївна Цуркан (1937–2019)**?

Батьки Людмили Георгіївни були викладачами математики, інтелігентні та мужні люди. Дитинство майбутньої співачки припало на буремні роки Другої світової війни. У важкі роки окупації родина врятувала не одне життя, ризикуючи власним. Страшні часи загартовували серце дівчинки, проте не вбили бажання знаходити прекрасне, підносячись над усіма життєвими труднощами, завжди відкривати щось нове, вчитися та працювати на відмінно. Це стало життєвим кредо Людмили Георгіївни. До всього вона ставилася із захопленням: будь то прекрасний захід сонця або цікава художня виставка. Вона не тільки констатувала факт чогось дивовижного, а проживала та насолоджувалася цією миттю, дуже цінувала внутрішню та зовнішню красу в людині, у її вигляді, красу та акуратність в роботі. Людмила Георгіївна була дисциплінованою та організованою, із підвищеним відчуттям відповідальності, людиною зі стрижнем, з чіткими орієнтирами й цілями.

Отже, **метою** статті є висвітлення шляху професійного становлення Л. Г. Цуркан і систематизація її педагогічних принципів. У статті застосовано історичний, аналітичний, стильовий **методи** дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. Творча особистість Л. Г. Цуркан, її педагогічні настанови і принципи ще очікують на вдумливе дослідження монографічного типу. Єдиними віхами в напрямку осмислення багатовекторної діяльності співачки є статті В. Северина (2014) і М. Чиженко (2014). Великою допомогою у написанні ґрунтовної ро-

боти могли б стати спогади співачки, записані її дочкою М. Цуркан. **Наукова новизна** пропонованої розвідки пов'язана із залученням серйозної джерельної бази та введенням до наукового вжитку й не-тривіальним осмисленням значного за обсягом фактичного матеріалу. **Актуальність** дослідження зумовлена глибоким аналізом низки практичних аспектів виконавської майстерності вокаліста та всебічним розглядом провідних засад сучасної музичної (в першу чергу, вокальної) педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Музикою Л. Г. Цуркан почала займатись у тринадцятирічному віці, навчалася у відомій музичній школі імені М. А. Римського-Корсакова в м. Миколаїв (клас Т. В. Антонової, яка, у свою чергу, навчалась у класі О. Ф. Гнесиної). Через три роки почала займатись вокалом під керівництвом Л. І. Жданової (випускниці Петербурзької консерваторії). У музичній школі вона вперше почула гру талановитого юнака Іллі Глаубермана. Людмила Георгіївна згадувала, яким щастям було грати разом з Іллею в чотири руки симфонії Моцарта та увертюри Россіні, обговорювати нові книги і кінофільми. Ілля Львович Глауберман став для Людмили Георгіївни вірним другом, надійною опорою та супутником на все життя.

Закінчивши школу із срібною медаллю, Людмила Георгіївна вступає до Одеського університету на філологічний факультет. Відтоді Одеса стане для неї улюбленим містом. Оперний театр та філармонію вона називала «наші університети». Освічена публіка того часу обговорювала концерти та гру таких музикантів, як Ісаак Стерн, Давід Ойстрах, Еміль Гігельс. В опері гастролювали світові зірки.

Після року навчання на філологічному, Л. Г. Цуркан вступає до Одеської консерваторії на вокальний факультет у клас професора О. М. Благовидової. Школа Ольги Миколаївни базувалась на знаменитій італійській манері співу. Пізніше, у своїй статті, присвяченій видатному педагогу (Цуркан, 2012), Людмила Георгіївна сформулювала основні задачі та принципи методики викладання професора О. М. Благовидової.

По закінченні 1960 року консерваторії (дипломна робота – роль-партія Тетяни в «Євгенії Онегіні» П. Чайковського), її приймають до стажерської групи Одеського оперного театру. Паралельно

з роботою в театрі, Л. Г. Цуркан почала працювати асистентом-педагогом у професора О. М. Благовидової, займаючись самостійною педагогічною діяльністю та пошуком. Саме в цей час починає виявлятися її великий талант і покликання як виконавця і педагога.

Через два роки доля привела Людмилу Георгіївну до Челябінська, де вона стала солісткою щойно відкритого оперного театру, де диригентом був видатний музикант Ісидор Зак – людина з величезною творчою енергією і волею. Кожного місяця в театрі відбувались прем'єри, і завдяки такому насиченому темпоритму роботи Л. Г. Цуркан підготувала сім (!) головних сопранових партій, дебютувавши із ними.

І знову переїзд, і знову новий театр. Цього разу це Харків. Коли Людмила Георгіївна співала другий тур прослуховування з оркестром, музиканти аплодували смичками після її виконання арій Дездемони і Маргарити.

Дванадцять щасливих творчих років на сцені Харківського академічного театру опери та балету імені М. В. Лисенка. За ці роки Л. Г. Цуркан створила понад тридцять провідних образів сопранового репертуару. Серед найкращих фахівці відзначають такі шедеври світової класики, як Тетяна з «Євгенія Онегіна» та Іоланта з однойменної опери Чайковського, Дездемона з «Отелло» та Леонора з «Трубадуру» Верді, Маргарита з «Фаусту» Гуно та Мікаела з «Кармен» Бізе, Тамара з «Демону» Рубінштейна, Мімі з «Богеми», Чіо-Чіо-Сан з «Мадам Баттерфлай» та Манон з «Манон Леско» Пуччіні, Наталка з «Наталки-Полтавки» і Марильця з «Тараса Бульби» Лисенка та Оксана із «Запорожця за Дунаєм» Гулака-Артемовського. Багато гастролюючи містами України, Росії, Угорщини, Болгарії, пропонувала глядачам твори українських та зарубіжних композиторів, що звучали рідко і були маловідомими, поділяючи сцену зі славетними співаками: Іриною Архіповою, Зінаїдою Паллі, Володимиром Атлантовим, Зіновієм Бабієм, Дмитром Урзуновим, Юрієм Мазуроком, Олександром Огнівцевим, Миколою Манойлом та Нонною Суржиною.

Весь свій виконавський досвід та творчі установки Людмила Георгіївна використала у своїй педагогічній діяльності, що на постійній основі розпочала 1976 року на кафедрі сольного співу Харківського інституту мистецтв імені І. П. Котляревського.

Інструмент вокаліста – голос – крихкий та делікатний. Кожен голос та робота з ними є індивідуальними. У 2006 році для методичного кабінету були зроблені відеозаписи уроків Людмили Георгіївни зі студентами. На одному з них була показана робота з Володимиром Кудрявцевим над каватиною Алеко. Відзначаючи особливості фізіологічної будови студента, професор наголошує на необхідності висвітлення звуку. Працюючи над технікою, правильним диханням, Людмила Георгіївна завжди відштовхувалась, у першу чергу, від музики:

«Чому тут пауза?» – питає професор студента. «Навіщо розривається фраза? Тому, що Алеко хвилюється, задихається і співати потрібно з хвилюванням! І дихання підхоплювати треба по-різному. Коли йде темп, прискорення, то й вдихати потрібно схвильовано. Не стільки повний вдих, як схвильовано зачерпнуте дихання. Потрібно дуже вправно користуватись вдихом: зачерпнув – затримав – співаєш. Якщо форсувати, звук не лине. Тихіше та легше перед словами «как она любила». Світло та повітряно. Нам потрібно залити весь світ цим «любила»!

«Надзвичайно співочий стиль у Рахманінова. Темп повинен бути переконливим, щоб пішла кантилена, з розливом, з устремлінням, із посиленням. Витрата дихання піде по “вилочкам”. Довге личко в тебе і ти все збираєш у рота, перезбираєш звук. А тут душа розквітає, захват, і в тебе – відверто світлий звук. І що ж? Страшно сказати!:

“Земфира не верна!” <...> Потрібно, щоб естетично було, з розливом. Спершу восьмі ноти, за другим разом чверть: “Земфира не верна”, поглядь її диханням. “Охладела” – з ферматою. Зачерпни дихання, заспівай на схвильованому довгому вдиху. Контролюй – не перетискуй та затримай. Ця натяжка дихання – схвильована. Ти фізично вдихаєш, а ти творчо вдихни, схвильовано!: “Охладела!”» (розшифрування відеозапису).

Цей приклад переконливо доводить, як яскраво та образно педагог пояснює концепцію роботи над твором. Скільки потужної енергії відчувається від такої подачі, скільки любові та поваги до кожної ноти та паузи, що написані композитором. Який кропіткий та методичний розбір кожного моменту твору, з урахуванням індивідуальних здібностей та особистостей саме цього студента. І це лише один приклад, а Людмила Георгіївна працювала так із кожним студентом, підбираючи правильні ключі до індивідуальності і відчиняючи та розвиваючи найкращі сторони голосу та творчої особистості. Професор наголошувала, що уроки – це індивідуальний підхід і поетапний процес, єдність вокальної техніки і музично-художнього розвитку студента. На сьогодні в вокальній методиці доведеним фактом є важливість опертого звуку. Багато дослідників зазначали, що опора – це стан затриманого вдиху: ребра розширюються, м’язи живота йдуть уперед і потрібно спритно і вміло утримувати цей тонус, не блокуючи дихання. Л. Г. Цуркан пояснювала, що дихання є засобом художньої виразності, тому воно повинно змінюватись, залежно від стилістики твору. Тобто, у світлих, радісних, швидких творах – дихання більш легке, затримання повітря не таке активне, а у творах драматичного характеру дихання більш глибинне і затримане.

Згідно із Л. Г. Цуркан, у розспівках необхідно пам’ятати про динаміку, починати, ніби нишком, вибудовуючи звуки в одну лінію, щоб

відчути «протоку». Дуже важливо не допускати форсування звуку, завжди посилати його у «маску», ніколи у потилицю. Швидка та чіпка промова на кончину язика, «*a fior di labbra*» (по краю губ), як кажуть італійці. Маєстро Барра із *Teatro alla Scala* казав: «Губи легкі, як пух і чіпкі, як метал». Усі учні Л. Г. Цуркан відзначають, що вона приділяла дуже велику увагу дикції, казала, що слово повинно бути «швидким, близьким та бризжучим».

Якщо систематизувати загальні установи у співі, які професор Цуркан давала студентам, то це нижнє реберне дихання й розкутий стан ротоглоточного рупору. У стані цієї свободи та розкутості слід слідувати за зібраністю звуку. Висока позиція поєднується із низьким диханням. Координування сили голосу, грудного з головним резонуванням з переважанням того чи іншого на окремих ділянках у більшій чи меншій мірі. Інакше кажучи, завжди баланс і рівновага у всьому.

«Станіславський зазначав, що талант – це енергія. Це щасливе поєднання уяви, перевтілення, сценічної винахідливості. Але головне є воля. Без творчої волі не може бути справжнього виконавця. Млявий студент або байдужий викладач не дадуть ніякого результату. Для найвищого результату творчого процесу потрібні повна віддача, творчий настрій, емоційна щедрість з раціональним контролем», – зауважувала Людмила Георгіївна.

Яких учнів найбільш цінувала професор? Творчо обдарованих, зацікавлених, працьовитих і дисциплінованих. У телепередачі «Мелограф» вона міркувала: «Хороший голос – це велике чудо, великий дар Божий. Але потрібні ще багато складових, щоб досягти успіху. Встигають часто не ті, що мають великий, потужний, гучний голос, а ті, що цілеспрямовано вчать, вміють фіксувати та аналізувати».

Висновки. Л. Г. Цуркан, як послідовниця методу професора і народної артистки України О. М. Благовідової, не тільки поєднала фундаментальні принципи італійської, російської та української шкіл співу, а й збагатила їх новими настановами та принципами, що допомагають молодим співакам розкривати та розвивати творчу фантазію, емоційну пам'ять та самостійність творчого пошуку. Оскільки сама

Людмила Цуркан не залишила нам викладених з вичерпною повнотою основних засад своїх методів вокальної педагогіки, ми намагалися, наскільки це можливо, відтворити в цьому дослідженні їхню сутність.

І, відповідаючи на запитання, яке ми поставили на початку статті, – як загартовуються характер, та як звичайна дівчинка може перетворитися на славетного професора і Майстра вокальної педагогіки, досвід якої наслідують не тільки колишні студенти, а й колеги та молоді педагоги вокалу, можна сміливо відповісти: наполеглива і нахненна праця, незупинний пошук шляхів та методів корекції недоліків та вдосконалення надбаного, постійне підвищення культурного та інтелектуального рівня, володіння музичними інструментами і знання теорії та історії музики, знання іноземних мов – все це не тільки збагачує духовно і професійно, а є прямим шляхом до успіху.

Всім студентам, що навчалися у Людмили Георгіївни Цуркан, дуже пощастило мати такого видатного педагога і знати її як неординарну людину з горінням до праці і кипучою енергією, людину високого інтелектуального та культурного рівня. І в наших серцях ми навічно збережемо почуття подяки за все, що вона нам дала.

ЛІТЕРАТУРА

- Северин, В. (2014). Людмила Цуркан: штрихи к творческому портрету. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, 41, 17–29.
- Цуркан, Л. Г. (2008). *Спогади, записані її дочкою М. Цуркан 12.02.2008*. Рукопис. Зберігається в особистому архіві автора.
- Цуркан, Л. Г. (2012). Заветы Учителя и Друга (к юбилею О. Н. Благовидовой). *Муниципальный вестник Одесской национальной музыкальной академии*, 23–24, 54–55.
- Цуркан, Л. (2014). Музыкально-художественные и вокально-технические аспекты международных конкурсов вокалистов. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, 41, 6–17.
- Чиженко, М. (2014). Універсалізм особистості Л. Г. Цуркан. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, 39, 338–345.

ВІДЕОМАТЕРІАЛИ

Відеозаписи уроків Л. Г. Цуркан (2006). Зберігаються в особистому архіві автора.

Olga Zhuravel-Mazelli

singer, teacher, winner of the Maria Callas Prize,
soloist under contracts of the Roman Opera, La Fenice Opera,
Carlo Felice Theater in Genoa, Arena Spheristerio in Macerata, Carnegie Hall
e-mail: zhuravel_o@yahoo.it
ORCID 0000-0002-7233-868X

**LIUDMYLA HEORHIIVNA TSURKAN – PERSONALITY
AND PEDAGOGUE**

*The article is devoted to the problems of vocal pedagogics on the example of creative life of outstanding teacher, professor of the Department of solo singing of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts Liudmyla Heorhiivna Tsurkan. The **goal of an article** is to reveal the path of professional growth of L. H. Tsurkan and to systemize her pedagogical principles. The article uses such **methods of research** as historical, analytical and stylistic. **The relevance** of the study is due to the lack of generalizing work on the professional development and pedagogical principles of the singer and teacher. **Scientific novelty** lies in the coverage of previously unknown facts of the biography of L. H. Tsurkan and systematization of its methodological principles.*

Results for discussion. *L. H. Tsurkan is an opera singer who created more than 30 leading images of repertoire for soprano, used her own experience in performance and creative premises in her own pedagogical activity, which she started in 1976 on the Department of Solo singing of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts.*

On several examples, the questions of technology, including methodology of development of vocal apparatus, are researched. She combined fundamental principles of Italian, Russian and Ukrainian schools of singing as well as enriched these methods with new skills and ideas, which help young singers to liberate their creativity, and develop their emotional memory and independence of creative search.

On some examples principles of singing are analyzed which were given to the students by L. H. Tsurkan. These are low-rib breath, free state of oropharynx. High position is combined with low breath. The power of voice is coordinated with chest and head resonance or with their combination with dominance of one or another on several parts of the voice. It is stressed that while working on technique and right breath, she always bore music in her mind. A breath is a mean of performers expressiveness. Thus, it has to change according to style of the work. Significant role of diction is stressed, which draw a lot of attention of L. H. Tsurkan.

Conclusions. *Renowned professor and Master of vocal pedagogics, she created experience and methodical devices which are used not only by her former students, but as well by her colleagues and young pedagogues. These are: relentless and inspired work; indefatigable search for ways and methods of correction of problems, and perfection of already achieved skills; constant development, both cultural and intellectual; ability to play musical instruments and knowledge of theory and history of music; ability to speak foreign languages, which gives an opportunity to learn an incredibly wide variety of musical literature. Not only does this all enrich both spiritually and professionally, but also it is a straightforward path to success and more complete realization of personality.*

The article uses reminiscences of L. H. Tsurkan's daughter about life of the pedagogue, video-recordings of master-classes and lessons of the Professor.

■ **Key words:** *L. H. Tsurkan, opera singer; pedagogue, pedagogics, voice, breath.*

REFERENCES

- Severin, V. (2014). Lyudmila Tsurkan: shtrihi k tvorcheskomu portretu [Lyudmila Tsurkan: strokes for a creative portrait]. *Problemy vzaïemodii mystetstva, pedahohiky ta teorii i pratyky osvity* [Problems of interaction of art, pedagogy and theory and practice of education], 41, 17–29 [in Ukrainian].
- Tsurkan, L. H. (2008). *Spohady, zapysani yii dochkoiu, M. Tsurkan* [Memoirs recorded by her daughter M. Turcan] 12.02.2008. Rukopys. Stored in the personal author's archive [in Ukrainian].
- Tsurkan, L. G. (2012). Zavety Uchitelya i Druga [Covenants of the Teacher and Friend] (k yubileyu O. N. Blagovidovoy). *Munitsipalnyiy vestnik Odesskoy natsionalnoy muzyikalnoy akademii* [Municipal Bulletin of the Odessa National Music Academy], 23–24, 54–55 [in Ukrainian].

- Tsurkan, L. (2014). Muzykalno-hudozhestvennyye i vokalno-tehnicheskie aspekty mezhdunarodnyh konkursov vokalistov [Musical-artistic and vocal-technical aspects of international vocal competitions]. *Problemy vzaiemodii mystetstva, pedahohiky ta teorii i pratyky osvity* [Problems of interaction of art, pedagogy and theory and practice of education], 41, 6–17 [in Ukrainian].
- Chyzhenko, M. (2014). Universalizm osobystosti L. H. Tsurkan [Universalism of personality L. Turcan]. *Problemy vzaiemodii mystetstva, pedahohiky ta teorii i pratyky osvity* [Problems of interaction of art, pedagogy and theory and practice of education], 39, 338–345 [in Ukrainian].

VIDEOS

Videos of lessons by L. G. Tsurkan (2006). Stored in the personal author's archive.

Стаття надійшла до редакції 1 березня 2021 року.